

Das Naturrecht und Europa, red. T. Guz, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag 2007 (seria: *Ad Fontes. Schriften zum Philosophie*, red. T. Guz, t. III).

Recenzowana praca o charakterze zbiorowym, mimo że jest świadectwem zainteresowań poszczególnych autorów – dodajmy, że cieszących się niewątpliwym autorytetem nie tylko w swoich środowiskach, ale także na płaszczyźnie najwyższego piętra nauki europejskiej – to przecież stanowi bez mała monografię ujmującą wszechstronnie problematykę prawa naturalnego z trzech fundamentalnych punktów widzenia: filozofii, prawa i teologii. Wskazana integralność ujęcia wynika także z istoty podejmowanych tematów, które mają charakter pierwszorzędny. Jest to bowiem ujęcie zarówno systematyczne (doktrynalne), jak i historyczne. Na dodatek istotnym elementem jest jego jednorodność interpretacyjna z wyraźnie postawioną tezą, jaką jest obrona prawomocności koncepcji prawa naturalnego i wagi jego odniesień w etyce i prawie. Prawomocność ta – zdaniem autorów tomu – jest ugruntowana w duchu filozofii klasycznej, zasadniczo przedkartercjańskiej, w czym wyraża się najpierw wizja etyki związanej ściśle z metafizyką, przede wszystkim z metafizyką człowieka, która broni koncepcji natury człowieka jako fundamentu prawa naturalnego. Dzięki trwałości tej natury, stanowiącej element wszechogarniającego porządku bytowego, wynikająca stąd koncepcja etyki ma charakter absolutystyczny. Równocześnie jest to wizja prawa naturalnego integralnie związana z fundamentem religijnym, w którym Bóg jest Twórcą tego porządku. Autorzy tomu wyraźnie nawiązują tym samym do chrześcijańskiej tradycji prawa naturalnego, rozwijającej istotne intuicje tradycji grecko-rzymskiej w zakresie ludzkiej koncepcji natury i prawa. Istotnym rozwinięciem wątku prawa naturalnego jest uznanie go za fundament obowiązującego porządku prawnego, gdyż długa tradycja europejskiego prawodawstwa była ugruntowana na porządku prawnonaturalnym. W szczególności wskazuje się na znaczenie takiej wizji prawa w odniesieniu do określenia praw człowieka, stosunków międzynarodowych, relacji państwo-Kościół oraz prawa do życia. Równocześnie analizy racjonalne prawa naturalnego zostają wzbogacone o refleksję teologiczną, tym samym podkreślając jego odniesienia o charakterze światopoglądowym. Odwołanie się do wątków religijnych nie narusza jednak naukowego charakteru pracy i zobiektywizowanego języka wypowiedzi. Publikacja obejmuje prace nie tylko w językach

kongresowych (niemiecki, angielski, francuski, hiszpański), ale także w języku polskim. Ułatwiając jednak szerszą dostępność trzech tekstów polskich czytelnikowi europejskiemu, redaktor tomu zadbał o ich obszerny *Zusammenfassung*.

Jak wskazano wyżej, recenzowana praca zespala harmonijnie wątki historyczne z systematycznymi. W wymiarze systematycznym niniejsze przedstawienie ukazuje wszystkie istotne elementy prawa naturalnego i jego rozliczne odniesienia. Pierwszorzędny charakter ma wypowiedź M.A. Krapca, teoretyka prawa naturalnego, który – analogicznie w dużej mierze jak H. Seidl – posługując się metodą historyczną, pozwalającą wykorzystać istotne osiągnięcia filozofii europejskiej, wskazuje na znaczenie prawa naturalnego jako *ius*, dla prawa stanowionego jako *lex*. Autor traktuje prawo naturalne w kategoriach metafizyki jako realny zespół relacji międzyludzkich, które winny być uporządkowane na mocy obiektywnego porządku, jakim jest prawo naturalne, będące z kolei istotnym odniesieniem w tworzeniu prawa stanowionego, wskazuje, iż wiąże ono ostatecznie osoby ludzkie „od wewnątrz”, nie zaś tylko na zasadzie zgodności z wolą prawodawcy. Nic więc dziwnego, że K. Stępień łączy prawomocność praw człowieka z naturą ludzką. Równocześnie wskazano ostateczny fundament prawa naturalnego, jakim jest Bóg (T. Guz). W tym kontekście należy też widzieć wypowiedź dotyczącą metodologicznych aspektów związku filozofii ze szczegółowymi naukami o człowieku, by zapewnić możliwość wypowiedzi o charakterze normatywnym (K. Mácha) oraz antropologiczno-teologiczną refleksję zespalającą prawo naturalne z godnością człowieka (M. Balkenohl). W kontekście analiz filozoficznych podjęte są też wątki o charakterze psychologicznym, zarówno w przypadku szukania ontologicznych podstaw ludzkiej natury w ujęciu V.E. Frankla, ocenianych w perspektywie tradycji tomistycznej (W. Rohr), jak też szerszej kwestii zagubienia przez współczesną kulturę szeroko pojętej roli ojca (obejmującej także np. rolę nauczyciela) jako pośrednika tradycji wyposażonego w istotny autorytet (E. Pavesi). W zakresie odniesień koncepcji prawa naturalnego zwraca uwagę omówienie prawa do życia (V. Kossak).

Refleksja historyczna rozwija przede wszystkim moment opozycji między obiektywistyczną a subiektywistyczną koncepcją prawa naturalnego, która ujawniła się w związku z racjonalizmem kartezjańskim, gdy tzw. racjonalistyczna szkoła prawa naturalnego w praktyce rozrywała więź między tzw. prawem wiecznym a ugruntowanym tylko na analizie ludzkiej natury prawem naturalnym, coraz mocniej zacierając także związki prawa naturalnego z jego boskim Legislatorem. Wątki te ujawniły się już w średniowieczu, w rozważaniach J. Dunsza Szkota, a przede wszystkim W. Ockhama, gdy obiektywistyczną wizję prawa rozwijał Tomasz z Akwinu. Taka wizja dziejów koncepcji prawa naturalnego zaowocowała wyakcentowaniem rozwiązań ostatniego z wymienionych filozofów we wszystkich artykułach o charakterze systematycznym, a także w wielu historycznych. W drugim przypadku wyraża się to w artykule L. Eldersa wprost poświęconym Tomaszowej koncepcji prawa naturalnego, z czym związane są „refleksje tomistyczne nad fundamentami prawa naturalnego” J. Vijgena, uwagi nad fideistycznym zerwaniem z koncepcją prawa naturalnego w protestantyzmie (E.M. Mørstad) oraz rozważania dotyczące tej koncepcji w neotomizmie (D. Berger), a po części w dwudziestowiecznej teologii anglikańskiej (S. Nowosad). Na złożone wątki średniowiecznej koncepcji prawa naturalnego wska-

zuje zaś B. Wald, zestawiając koncepcję Tomasza z Akwinu z ujęciem Dunsza Szkota. Kwestia prawnonaturalnego fundamentu obowiązywalności prawa, w odróżnieniu od koncepcji wiążącej jego obowiązywalność z jego proklamacją, ujawnia się w artykule E.A. Galleo Garcia, w kontekście rozumienia kategorii „autorytetu” i „władzy”. Wskazano także na rolę prawa naturalnego w rozwoju prawa europejskiego, zwłaszcza w zakresie związków z prawem rzymskim, a następnie jego rolę w prawodawstwie europejskim (W. Waldstein). Zatrószono się także o refleksję historyczno-kulturową, ukazując rolę prawa w całokształcie kultury europejskiej, tak w przypadku upatrywania w prawie naturalnym źródła wszelkich wymiarów ładu, jak też w wypracowaniu metody scholastycznej (S. Wielgus). Z wątkiem tym ściśle związane są rozważania dotyczące „fenomenu Europy”, ukazujące także jej religijne korzenie, zwłaszcza w formie chrześcijaństwa (L. Börsig-Hover), jak również przedstawienie sylwetki R. Schumana, pierwszego prezydenta Parlamentu Europejskiego (H.-H. Elting-de Labarre). W tym kontekście uwidocznia się znaczenie problematyki stosunków między państwem i Kościołem w Unii Europejskiej (J. Krukowski).

Wskazana wyżej integralność recenzowanego ujęcia, podejmującego wszystkie istotne elementy koncepcji prawa naturalnego, jak też – najczęściej – szczęśliwy dobór autorów, umożliwiający zagwarantowanie jego wszechstronnego umówienia, upoważnia do zalecenia tej lektury jako całości dobrze uporządkowanej, jak też poszczególnych jej elementów, mimo że niektóre z nich są tylko przedrukami znakomicie jednak ubogacającym ten tom. Choć problematyka prawa naturalnego nie cieszy się zainteresowaniem wobec dominacji tylko opisowego podejścia w badaniach nad człowiekiem i życiem społecznym, prezentowanym przez podejście psychologiczne i socjologiczne, zaś w zakresie systemu prawodawstwa przez podejście legalistyczne, to przecież można wyrazić nadzieję, że tom ten znajdzie czytelników nie tylko w środowiskach związanych z Kościołem katolickim. Paradoksalnie bowiem, opierając się na Bożym objawieniu, jest on prawdziwym obrońcą racjonalnej wizji rzeczywistości, której istotnym elementem jest doktryna prawa naturalnego, mocny grunt, na którym może być budowana nie tylko przyszłość Europy.

Ks. Stanisław Janeczek
Katedra Historii Filozofii w Polsce WF KUL